
ІВАН ОГІЄНКО ЯК ПИСЬМЕННИК, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ, ПУБЛІЦИСТ

УДК 821.161.2Огієнко-058.833-055.2
DOI: 10.32626/2309-7086.2020-17-2.166-171

Тетяна Гавловська

ORCID 0000-0001-9441-2310

викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДОМІНІКА — «НАЙДОРЖЧА ДРУЖИНА-ПОМІЧНИЦЯ» ІВАНА ОГІЄНКА

У світовій історії відомо багато імен дружин письменників, поетів, науковців, державних діячів – помічниць, що надихали своїх чоловіків на творчість та сприяли їхньому успіху. Домініка Огієнко (1882-1937) посідає не останнє місце в цій низці. Тридцять років життя Івана Огієнка вона була його вірною дружиною, матір'ю дітей та помічницею в роботі. У статті розглядаються недооціненні та зовсім незкриті в дослідницькій літературі взаємостосунки в сім'ї видатного українського державного і релігійного діяча, науковця, перекладача, видавця Івана Огієнка. Його дружина, Домініка Огієнко, завжди знаходилась поряд до самої своєї смерті, але скромно і в тіні.

Ключові слова: Домініка Огієнко, Іван Огієнко, дружина, науковець, поет, письменник.

Відомий вислів про те, що за кожним великим видатним чоловіком завжди стоїть жінка, яка його зробила таким, оскільки в нього вірила і любила по-справжньому, підтверджується прикладами з історії: Женні Маркс, Софія Андріївна Толста, Клементина Черчіль, Віра Муровцева-Буніна, Джульєтта Мазіна (Федеріко Фелліні), Емілі Фонтане (Теодор Фонтане) та багато інших. І хто знає, як би склалась доля цих чоловіків, якби поряд з ними не було їх мудрих і терплячих дружин. Як це, бути дружиною видатного письменника, поета, науковця, громадського, державного, культурного діяча, знаходитись завжди в тіні чоловіка, постійно допомагати йому та ніколи не скаржитись на труднощі? Цей вислів підштовхнув нас розглянути жіночу долю дружини українського історика і письменника, мовознавця, літературознавця, педагога, поета, перекладача, ректора, міністра, митрополита Івана Івановича Огієнка.

Науковою новизною роботи є те, що в ній вперше зроблено спробу дослідження творчості видатного українського науковця через призму сім'ї, дружини, вірної соратниці, матері з великої літери. В роботі вперше вводяться в літературознавчий ужиток вибрані листування, літературні твори, маловивчені й незвідані подробиці біографії, за допомогою яких встановлюються невідомі раніше факти з життя й творчості подружжя.

Метою нашого дослідження є розгляд та вивчення епістолярної спадщини Огієнка, висвітлення маловідомих подробиць з біографії Домініки Огієнко, дослідження її ролі як переписувачки, критика, співавторки в творчому та дослідницькому процесі Івана Огієнка, аналіз своєрідності епістолярної спадщини Огієнка.

Наукова значимість дослідження полягає в тому, що розкривається роль Домініки Огієнко в творчому процесі та діяльності її чоловіка Івана Огієнка. Зрозумівши, що творчість чоловіка є великим даром для України, українського народу, Домініка Данилівна стала незамінною помічницею Огієнка. Її внесок в творчу роботу чоловіка неоціненний.

«Читач недаремно напружуватиме пам'ять. Домініка Огієнко? Ні, нічого не пригадується. Прізвище знане, але сполучене з ім'ям Івана, не Домініки. Членів нації – мільйони. Знаних імен десятки. Але хтось створює націю, хтось цементує мільйони. Це більше – хтось штовхає й ті одиниці, що їх імена знані», справедливо зауважував сучасник Івана Огієнка [3, с.362].

Огієнкознавство сьогодні досить широко висвітлює багатогранну діяльність та творчу спадщину визначного українця, але майже нічого не згадується чи бодай кількома рядками про його вірну помічницю і дружину Домініку Данилівну.

Науковці, дослідники, історики «часто відкривають у поживках картках архівів дійсних ініціаторів і двигунів великих чинів, політиків, громадян, учених, письменників. Перед захопленими очима виростають із забутих паперів постаті, що все своє життя віддали великому, – що про них ніхто не знав, бо несли свій чин самітньо» [3, с.362].

Огієнкознавець, доктор філологічних наук, професор, журналіст Микола Тимошок в своїй монографії «Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності» справедливо пригадує Домініку Данилівну Огієнко і зазначає, що вона «заслугує на добру пам'ять і згадку про неї тих, хто читатиме, вивчатиме творчу і наукову спадщину Івана Огієнка, хто не раз розмірковуватиме над феноменом Огієнкової одухотвореної терпимості, надлюдської працездатності й безмірної любові до України» [10, с.62].

Домініка Данилівна Огієнко (Литвинчук) народилась 16 січня 1882 р. в м. Брусилів в шляхетного роду, заможній, освіченій, патріотичній сім'ї. Початкову освіту Домініка отримала в Брусилівській п'ятирічній школі, яку закінчила в 1895 р. Саме в школі й познайомились Домініка та Іван Огієнко. Дівчина вчилась на рік старше від Івана, але була першою ученицею в своєму класі, як і він у своєму. «Була надзвичайно гарна, співала розкішним сильним голосом й вирізнялася великими здібностями до науки, особливо величезної сили пам'яттю» так згадував її в ті часи Іван Огієнко [2, с.251]. Родина Домініки вирізнялась своєю великою національною українською свідомістю, боготворила Тараса Шевченка, вірила в Бога. Дівчина виховувалась на творах Шевченка та його ідеях, знала з дитинства напам'ять «Кобзаря», також цитувала великі шматки Шекспіра в оригіналі. Все своє життя була глибоко релігійною.

Згодом батьки збідніли і вона стала вчителькою у сусідньому селі в церковно-приходській школі. Іван в цей час закінчує Київську військовофельдшерську школу і в травні 1901 р. на місяць приїжджає додому. Молоді

люди зустрілись знов, «ближче зійшлися, покохалися й уже не розходились аж до смерти покійної» [2, с.253]. Домініка поїхала на навчання до Києва, закінчила Київську акушерську школу, мріяла отримати вищу освіту, але через брак коштів в родині не мала такої можливості. 11 червня 1907 р. студент історико-філологічного факультету Київського університету Св. Володимира Іван Огієнко та Домініка Литвинчук одружуються. Молода дружина має свої переконання стосовно сім'ї та завдань жінки – служити родині, цілком віддаватись вихованню дітей та «невпинно служити своєму чоловікові» [2, с.254]. Молоді люди мали багато спільного, як вважає В. Ляхоцький «єднали їх палкі вболівання за долю рідного народу, його минуле й майбутнє» [4].

Основні відомості про Домініку Огієнко сучасники можуть почерпнути з некролога, що став криком душі та подякою дружині за майже 30 років подружнього життя Івана Огієнка (не вистачило одного місяця) «Раз добром налите серце. Світлій пам'яті Д.Д. Огієнкової. Замість вінка намогильного», надрукованому в його варшавському часописі «Наша культура» [5].

За визначенням А.І. Антонова, сім'я – це заснована на єдиній загальносімейній діяльності спільності людей, пов'язаних вузами шлюбу – батьківства – родинних стосунків [1, с.66].

Історична конкретність сім'ї полягає в тому, що вона змінюється з часом та пристосовується до мінливих суспільних відносин. З незабутніх часів сім'ї будувались на вікових традиціях. В сім'ї головним вважався чоловік, який повинен був матеріально забезпечувати сім'ю та підтримувати її здоровий моральний клімат. Жінка була дружиною, матір'ю, хранителькою домашнього вогнища. Недотримання цих традицій в суспільстві та сім'ї, як правило, до добра не призводило. Сучасне ж становище в організації сім'ї змушує задуматися над модними нововведеннями як шлюбний контракт, цивільний шлюб, відмова від батьківських обов'язків тощо, і до чого це може призвести. Умови в сім'ї, житло, особливості життя залежать від соціальної політики держави, а від стану сім'ї залежить стан держави.

Домініка цілком і повністю віддалась родинному життю і вихованню дітей, яких в сім'ї було четверо: Євген (1908 р.н.), якому судилося прожити лише півтора роки, Анатолій (1910 р.н.), Юрій (1911 р.н.) та донька Олександра (Леся) (1921 р.н.). Народження дітей та їх виховання – справа не легка та відповідальна, що і вибрала Домініка, яка вважала, що «родина – це мала держава: умісте належно збудувати родину, то вмітимете будувати й державу» [5, с.253].

На наш погляд, досить влучно, вичерпно охарактеризував Домініку Огієнко після її смерті у трьох некрологах професор Варшавського університету, лідер української наукової еміграції у Польщі Іван Коровицький. Він зазначав, що Домініка Огієнкова «належала до тих тихих, скромних жінок, які ціле своє життя віддають беззастережно своїй родині та яких праця й заслуги проходять непомітно в тіні заслуг і праці їхніх чоловіків. Проте дуже часто такі жінки є анонімними співтворцями наукової чи мистецької діяльності своїх мужів, які без їх моральної підтримки, без їх інспірації, а то й діяльної помочі ніколи не могли б досягнути того, чого досягли» [3, с.361].

Сам Іван Огієнко зазначав, що ціле своє життя Домініка Данилівна була вірною й високоцінною помічницею своєму чоловікові, її гаслом було «Невпинно служити своєму чоловікові» [2, с.254].

«Я багато писав і видавав, але це тільки тому, що моя помічниця завжди самовіддано допомагала мені. Ось тому вся та робота, яку я проробив за життя своє, це не тільки моя робота, а й робота Д.Д. Цим вона сильно заслужилася перед рідною культурою» визнавав Огієнко [2, с.256]. Вони з самого початку до-

мовились, що всю «чорну» роботу для наукової праці буде виконувати Домініка. Вона списувала потрібний для праці матеріал, сортувала його, часто переписувала готову працю, допомагала в написанні десятків тисяч карток і складала їх за алфавітом, готувала все до праці чоловіка над словниками, читала коректу, займалася адміністратцією видань «Рідна мова» та «Наша культура». Навіть прикута тяжкою хворобою до ліжка, посортувала десятки тисяч карток.

Присмно читати спогади такого величного і водночас простого та вдячного своїй «Пані Дружині», як часто її називав, чоловіка: «На мій світогляд мала вона перша сильний і вирішальний вплив – це вона мене зробила свідомим українцем» [2, с.253], та далі продовжує, Домініка «знала живу українську мову найдокладніше. Мову барвисту й чисту, а головне – наша питомо фразеологія була природна в її мові. Знала безконечне число приказок та казок, а ці останні розповідала справді живою мовою Київщини, ціле життя мала сильний барвистий голос і кохалася в українських піснях. Найдосконаліше знала величезне число їх, знала їх річний уклад, співала їх за народним календарем. Ось через усе це покійна завжди була для мене живим словником рідної мови – словником найповнішим і найвірнішим» [2, с.256-257].

Відзначав Іван Огієнко патріотизм своєї дружини, її роль в українському відродженні. У 1918 році Іван Огієнко стає ректором Кам'янець-Подільського державного університету, згодом ще й обіймає посади міністра освіти та міністра Ісповідань, Головноуповноваженого уряду УНР. Становище дружини чоловіка на таких посадах було дуже відповідальне, особливо тяжке в Кам'янці-Подільському у 1918-1920 рр., але Домініка Данилівна робила для свого чоловіка все, що тільки було можливим, щоб полегшити йому виконання його важких і відповідальних обов'язків.

Під натиском більшовиків уряд УНР був змушений емігрувати, і з 1920 року Домініка достойно несла тяжку долю жінки-емігрантки [7]. Щира доброта та терплячість були природною рисою Домініки. Важке матеріальне становище, нервові потрясіння, несправедливість до її чоловіка спричинили тяжку хворобу жінки. Їй доводилось терпіти нестерпний біль, проте вона завжди намагалась приховати від своїх рідних ці тяжкі муки. Як згадував Іван Огієнко «тільки очі видавали ці надлюдські зусилля» [2, с.267].

Домініка Данилівна була прикута до ліжка 17 місяців, але не переставала працювати і допомагати своєму коханому чоловікові. Огієнко це дуже цінував і в епістолярній спадщині ми знаходимо рядки переповненого горем чоловіка: «Для мене не було зовсім Свят: тяжко захворіла моя Пані, терпить нелюдські болі. Я вмістив її до хірургічної кліники, але боюсь, що стан безнадійний...» [6, с.274], «Найголовнішого помічника – Пані свою – відвіз до шпиталю, боюсь, що стан безнадійний...» [6, с.274], «А в мене велике горе, що зовсім вибило мене із колієй й відірвало від праці» [6, с.275], «У мене так, що гірше вже нікуди» [6, с.275], «Праця валиться у мене з рук, зовсім утратив рівновагу духа. Пані не може навіть стати – нелюдські болі мордують її при кожному русі» [6, с.275], «Здоров'я моєї Пані значно погіршало, але що я зроблю..?» [6, с.283], «Д.Д. догорає останні свої дні...» [6, с.288], «Для своєї покійниці я зробив усе, що міг – пам'ять її зафіксував. Маю десятки листів, що люди плакали, читаючи цю мою статтю – елегію. Це хіба перший випадок, коли муж публічно дякує своїй жінці – за чесне подружнє життя» [6, с.290].

Домініка Данилівна так любила свою родину, чоловіка, дітей, що залишила їм свій передсмертний Заповіт, який назвала «До мужа й дітей моїх моє останнє слово». І у своєму передсмертному заповіті зверталася до дітей: «Завіщаю всім своїм дітям, Анатолію, Юрію та Лесі, ціле своє життя добре

й ясно пам'ятати про своє українське походження та про свої національні обов'язки до своєї обездоленої Батьківщини – України. Нехай вам буде взірцем для цього ваш батько, що ціле життя своє сильно терпів від своїх і чужих за свої безкомпромісні національні переконання й поступування. А коли Бог дасть вам дочекатися діток своїх, виховайте їх національно так само, як ми виховували вас» [8, с.9]. Микола Тимошик знайшов в архіві Інституту національної пам'яті Польщі частину архіву Огієнка, яка вважалась втраченою, і добився права надрукувати повний текст цього Заповіту великої Українки на сторінках часопису «Слово просвіти» [8]. Жінка в Заповіті дозволила своєму чоловікові одружитись вдруге, але, через три роки після смерті Домініка Данилівни, Іван Огієнко вирішує пов'язати своє життя з чернецтвом та служінням Богові.

Тимошик наголошує, що не склавши остаточної, відповідно повної бібліографії наукової і творчої спадщини Івана Огієнка, не систематизувавши і не вивчивши його величезний архів, зокрема епістолярію, не перевидавши в себе в Україні бодай найголовнішого з того масиву фундаментальних праць, не з'ясувавши усіх обставин і перипетій многотрудного життя ученого, нам важко буде досягнути сьогодні глибину і велич того, що зробила ця людина для України [9]. Іван Огієнко зумів написати і видати близько тридцяти підручників, посібників, словників, таблиць для вивчення всіма категоріями населення української мови. А в Кам'янці-Подільському за попри безліч щоденних, щогодинних турбот ректора і міністра – перенести мову творів Тараса Шевченка з коментарями і прикладами на 200 тисяч карток! (Пізніше, у Польщі, втрапивши надію повернути полишений у Кам'янці архів, він заново візьметься скласти такі картки і пізніше видасть-таки омріяний словник Шевченкової мови).

Список використаних джерел і літератури:

1. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. М., 1996. 302 с.
2. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) Рятуння України / упоряд., авт. передм. і комент. М.С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2005. 464 с.
3. Коровицький І. Світлий пам'яті Д. Огієнкової. *Наша культура*: науково-літературний місячник. 1937. С. 360-364.
4. Ляхоцький В. Домініка. *Сучасність*. 1998. № 7-8. С. 130-137.
5. Огієнко І. Раз добром налите серце / упоряд., авт. передм. і комент. М.С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2005. С. 249-280.
6. Пам'ятки: [археогр. щорічник]. Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907-1968) / Держкомархів України, УДНДІАСД; упоряд.: В.П. Ляхоцький, Н.П. Московченко, І.М. Преловська. Київ, 2001. 477 с.
7. Сохацька Є. Пам'ять про високий обов'язок. Дружини державників: Ольга Петлюра і Домініка Огієнко. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/ramyat-pro-visokiy-obovyazok>.
8. Тимошик М. Синам моїм женитися з чужинками... свого благословення я рішуче не даю. *Слово просвіти*. 2020. № 3 (1055). 16-22 січня 2020. С. 1, 8-9.
9. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. URL: <https://national.org.ua/library/ohijenko.html>. Назва з екрану. Дата звернення 20.10.2020.
10. Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності: [монографія]. Київ: Заповіт, 1997. 231 с.

References:

1. Antonov A.I., Medkov V.M. Soziologiya semiy. M., 1996. 302 p.

- Ivan Ohienko (mitropolyt Ilarion) Ryatuvannya Ukraine / uporjad., avt. peredm. i koment. M.S. Tymoshyk. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 2005. 464 p.
- Korovytsky I. Svitlij pam'yati D. Ohienkovy. *Nasha kultura: naukovo-literaturny misyachnyk*. 1937. P. 360-364.
- Ljahotsky V. Dominika. *Suchasnist*. 1998. № 7-8. P. 130-137.
- Ohienko I. Raz dobrom nalyte serze / uporjad., avt. peredm. i koment. M.S. Tymoshyk. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 2005. P. 249-280.
- Pamyatky. T. 2. Epistolyarna spadschyna Ivana Ohienka (mitropolya Ilariona) (1907-1968) / Dershkomarchiv Ukraine. Kyiv, 2001. 477 p.
- Sochatska E. Pamyat pro visokiy obovyazok. Drushyny dershavnykiv: olha Petlura I Dominika Ohienko. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/pamyat-pro-visokiy-oboviazok>.
- Tymoshyk M. Synam moim shynytsya z chushynkamy... svogo blagoslovennya ya rishuche ne dayu. *Slovo prosvity*. 2020. № 3 (1055). 16-22 January 2020. P. 1, 8-9.
- Tymoshyk M. Mitropolyt Ilarion (Ivan Ohienko) I ukrainske vidrodshenya. URL: <https://national.org.ua/library/ohijenko.html>.
- Tymoshyk M. Golgofa Ivana Ohienko. Ukrainoznavchy problemy v dershavotvorchii, naukovii, redaktorskiy ta vydavnychiy diyalnosti: [monografiya]. Kyiv: Zapovit, 1997. 231 p.

There are many names of wives of writers, poets, scientists and politicians in the world's history. They were assistants, who inspired their husbands contributed to their success. Dominica Ohienko (1882-1937) is one of these wives. Thirty years of Ivan Ohienko's life she was his faithful friend, mother of his children and inspiration in his job. The paper observes the underestimated and unknown in the research literature relationships in the family of the famous ukrainian statesman, religious figure, scientist, interpreter and publisher Ivan Ohienko. His wife Dominica Ohienko was always on his side, but very modest, stayed in the shadow.

The scientific novelty of the paper is the first attempt to study the creation of the prominent scientist through the prism of family, devoted wife and great mother.

The aim of the paper is to research and to study the epistolary developments of Ivan Ohienko, to elucidate the little-known details of the Dominica Ohienko's biography, to investigate her role as rewrites, critic, co-author in Ivan Ohienko's constructive and research process and to investigate the peculiarities of the Ohienko's creation. The correspondence, literary works, little-known unexplored details of biography, which help to define the unknown facts of life and developments of the couple are introduced in the literary usage for the first time.

Scientist significance of the paper is the fact, that Dominica Ohienko had a huge role in the developments and works of her husband Ivan Ohienko. As soon as Suche understood that the creation of her husband are the great gift for Ukraine and the whole ukrainian nation, Dominica Ohienko became indispensable helper of Ivan Ohienko. Her contribution in the creative work of her husband is underestimated. There were written and published over the thirty textbooks, manuals, dictionaries, tables for studying Ukrainian language for each stratum of society during their matrimony. Despite of the huge amount of obligatos as rector and minister, Ivan and Dominica Ohienko transferred the speech of Taras Shevchenko literary works to the 200 thousands cards with comments and explanations in Kamianets-Podilskyi. Moreover they investigated the ukrainian typography, published the magazine «Ridna Mova», scientific-literary magazine «Nasha Kultura» and many more.

Key words: Dominica Ohienko, Ivan Ohienko, wife, scientist, poet, writer.

Отримано: 10.11.2020 р.